

Spleen

Stijn Fens

Hoe laat het is, weet ik niet. Ik durf niet te kijken. Straks is het veel later dan ik dacht en lig ik al uren wakker. Slapeloos de nacht door moeten, is jezelf continu voor de gek houden, tot de tijd je uiteindelijk inhaalt. Mijn vrouw en kinderen zijn weg. Het huis is leeg. Voordat ik naar bed ging, heb ik nog een ronde gemaakt langs alle kamers. Het was irritant stil. Het fornuis, de kranen en ook de verwarmingsketel: ze zwegden allemaal. Lafbekken.

De deur van de kamer waar mijn zoon gewoonlijk slaapt, heb ik dichtgedaan. Alsof ik hem daar door weer terug kon halen en hier houden. De gordijnen heb ik gesloten, het licht aangedaan. Dan denken voorbijgangers op straat: 'Dat huis leeft, daar wonen mensen.'

Ik hoor al een tijdje een knagend geluid onder mijn bed. Ggggg, ggggg. Ik denk aan een liedje op de meest recente, mooie CD van Anne Soldaat.

*There's a stranger in the house
I can't breathe until he's found
through the sheets I see a nail
a horn, a furry tail
but I can't turn on the light
'cause there's a stranger in my night*

Ook ik doe het licht niet aan. Ik kijk wel uit. In de verte miauwt een kat. Is het de onze? Hij valt weer stil. Even is het rustig, maar dan neemt het geluid om mij heen weer toe. Beneden kraakt een deur en waarom gaat de verwarming plotseling aan? Het kan niet anders of het huis heeft nu definitief de aanval op mij ingezet. Voor je het weet ben ook ik weg. Spoorloos. Opgegeten door de muren.

In mijn hoofd rijden tientallen botsautootjes rond, die elkaar steeds net missen. Een stuk dat af moet, ik moet nog naar de stort, en hoe met het nou verder met al die vluchtelingen? En Léon Spilliaert. Die loopt daar ook rond. En hij wil er maar niet uit.

Spilliaert (1881-1946) was een Belgische schilder die voorkomt in het laatste boek van Joost Zwagerman 'De Stilte van het Licht, schoonheid en onbehagen in de kunst'.

Ik had nog nooit van Spilliaert gehoord, maar de paar pagina's die Zwagerman aan hem wijdt hebben mij meteen voor hem gewonnen. Spilliaert is een metge-

zel. Ook hij kende de doorwaakte nachten, maar hij trad ze als een heer tegemoet. Zwagerman beschrijft het mooi: "Piekfijn uitgedost – kostuum, gesteven overhemd met staande kraag – scharrelde hij rond in het ouderlijk huis, terwijl het maanlicht de kamers in de grote woning in Oostende spaarzaam verlichtte. Voor Spilliaert moet de nacht synoniem zijn geweest aan ontheemding, verlies, ongerichte angsten. Verlamming. Verkramping. Spleen."

Mooi ouderwets woord is dat 'spleen'. Het betekent zoiets als je 'droevig voelen' en 'geen raad weten met jezelf'. En als je de schilderijen van Spilliaert ziet, begrijp je dat 'spleen' wel. Zo staat er in het boek van Zwagerman een zelfportret van de schilder. We zien hem in de spiegel. De blik koortsig, een oogbal puilt uit de kas, de mond staat open. Zwagerman observeert: "Vermoedelijk reduceerde Spilliaert zichzelf tot een ding; als dit portret een vorm van zelfonderzoek is, dan moet de uitkomst zijn dat de geportretteerde ontdekte dat gewoon menselijk leven niet paste; dat hij een schim was, een omhulsel zonder een vastomlijnde identiteit die zekerheid en, hoe broos ook, enig houvast, bood."

Het ligt voor de hand het boek van Zwagerman ook te zien als een vorm van zelfonderzoek. "Uiteindelijk verdwijnt elke kunstenaar in zijn werk", citeert hij Cees Nooteboom. De zoektocht naar de stilte, het verlangen om er niet te zijn: veel lijkt vooruit te wijzen naar zijn zelfgekozen dood. Maar dan doe ik het boek tekort. Het is toch vooral een duizelingwekkende reis door de kunst. Van Rembrandt tot Rothko. Van Jeff Koons tot Jan van Goyen. Een knetterend boek dat uiteindelijk het leven viert.

Ik moet toch in slaap gevallen zijn. Droomloos. Tot ik wakker wil worden en ik me verstrikt voel in de dekens die aan mijn lichaam lijken te zijn vastgelijmd. In de verte hoor ik een kat miauwen en de presentator van dienst op Radio 4 zijn programma afkondigen.

Dan ben ik wakker. Het is licht. De kat miauwt nog altijd. Ik ga op zoek. Zij blijkt in de kamer van mijn zoon te zitten. Ik doe de deur open en bevrijd haar. Luid miauwend wrijft zij met haar kop tegen mijn blote benen.

We zijn allebei opgelucht.

Wijsheid in de woestijn

Bezinning, concentratie, zwijgen, luisteren: de onbekende, vroegchristelijke woestijnvaders ten voeten uit. Een micro-elektrotechnicus uit 2015 onttrekt ze aan de vergetelheid.

TEKST **Nico de Fijter** ILLUSTRATIES **Jedi Noordegraaf, Studiovandaar**

Gregorius de Grote
Opkomen voor de armen is geen liefdadigheid maar rechtvaardigheid

Een micro-elektrotechnicus die een boek schrijft over woestijnvaders. Wie, dacht Mattias Rouw (43), wie neemt dát nou serieus? Niemand, concludeerde hij. "Toen ben ik maar theologie gaan studeren", vertelt micro-elektrotechnicus Rouw. Nu is hij theoloog en ligt er een boek over de vroegchristelijke monniken. "Want dat inspirerende verhaal van de woestijnvaders, de vroegchristelijke monniken, dat wilde ik heel graag vertellen."

De woestijnvaders (en woestijnmoeders, maar die waren flink in de minderheid) waren monniken, kluizenaars soms, die vanaf de vroege vierde eeuw de Egyptische woestijn introkken en daar – soms in volstrekte eenzaamheid, soms rondreizend, soms in kleine groepjes, soms in grotere kloosters – hun afgezonderde leven wijdden aan bezinning, aan gebed, in opperste concentratie en toewijding aan God.

"Hun levens getuigen van heel diepe, doorleefde lessen, geslepen en gevormd door het woestijnleven", zegt Rouw. "Enerzijds dat onbezonnene, dat avontuurlijke. Ze gingen er gewoon voor. Dat pakte mij heel erg, toen ik voor het eerst van de woestijnvaders hoorde. En het praktische. Hun levensverhalen lopen over van de inspiratie."

Neem Mozes de Donkere. Hij hoort bij de negen woestijnvaders en twee woestijnmoeders die Rouw in zijn boek behandelt. Mozes (geboren in 332, overleden in 407, ook wel 'de Zwarte', 'de Ethiopiër' of 'de Sterke' genoemd) leeft als slaaf van een hooggeplaatste Egyptenaar, sluit zich later aan bij een roversbende, vindt – op de vlucht voor de autoriteiten – onderdak bij woestijnvader Macarius de Grote en raakt zó onder de indruk van diens manier van leven dat hij besluit ook monnik te worden. De verhalen over zijn nederigheid maken hem tot een beroemde woestijnvader. Honderden andere monniken sluiten zich bij hem aan.

"Mozes is een heel goed voorbeeld van typisch woestijnvadergedrag: appelleren zonder te moraliseren en zonder te oordelen", zegt Rouw. "Door te oordelen over de ander, leid je

Slapeloos de nacht door moeten, is jezelf continu voor de gek houden

‘Het zijn onruststokers. Ze schuren, provoceren, rebelleren, choqueren. Maar dat doen ze om te inspireren’

Antonius de Grote
Het bijzondere zien in het gewone, dat is de kunst

Pambo van Nitrië
De waarde van woorden wordt zichtbaar in de stilte

Poimen van Sketis
Het goede doen is meer dan het strikt volgen van regels

Nisteros de Grote
Het tegenovergestelde van praten is niet zwijgen, maar luisteren

Woestijnvaders en bier

“Ik ken de brouwers van bierbrouwerij Tongval en ik raakte met ze aan de praat over de woestijnvaders”, vertelt Mattias Rouw. “Zij vonden dat al gauw net zo inspirerend als ik. Ze wilden al een tijd een paar speciale bieren gaan brouwen en hebben toen besloten om geïnspireerd op elke woestijnvader die in het boek besproken wordt, zo’n speciaal bier te brouwen. Mozes de Donkere wordt het eerste biertje, en de komende paar jaar volgt de rest.”

de aandacht af van jezelf. ‘De fouten van een ander vallen snel op’, zei Mozes, ‘maar voor de ander ben jij een ander.’ Dat is toch schitterend. En zeer actueel. Kijk naar wat er op sociale media gebeurt. Een oordeel is zó geveld en zó uitgesproken. Kijk naar wat er in het debat over de vluchtelingen allemaal wordt geroepen. Met zijn uitspraken spreekt Mozes de Donkere mij ook aan. Sinds ik over hem gelezen heb, denk ik echt wel vijftig keer per dag: voegt dit iets toe, als ik nu iets over die ander zeg? Dat heeft me milder gemaakt.”

Totale stilte

Niet zelden voltrekt het leven van een woestijnvader zich in totale stilte. Al dat gepraat leidt alleen maar af. Discussies en theoretische verhandelingen beschouwen de woestijnvaders als drijfzand. Een verkeerd woord is snel gesproken. Pambo van Nitrië (geboren in 303, overleden in 374) had zo’n groot verlangen om niets verkeerd te zeggen, dat hij jarenlang zweeg. Als er iemand bij hem kwam om raad te vragen – wat vaak gebeurde bij woestijnvaders – gaf hij nooit meteen antwoord. Soms duurde dat weken. ‘Ik kan maar niet bevatten wat het gevolg zal zijn van de woorden die ik uit wil spreken, dus ik geef nog geen antwoord’, zei hij dan. Toen Theofilus, de bisschop van Alexandrië, afreisde naar het gebied waar Pambo leefde, vroegen een paar monniken aan Pambo: ‘Spreek een paar woorden tegen de bis-

schop, zodat zijn ziel versterkt en opgebouwd wordt.’ Waarop de woestijnvader antwoordde: ‘Als hij niets kan leren van mijn zwijgen, dan is er ook geen hoop dat hij iets zou leren van mijn spreken.’

“Prachtig vind ik dat”, zegt Rouw. “Dat confronterende van stil zijn – dat had ik me nooit gerealiseerd. En dan merk je dat als je érgens geconfronteerd wordt met je menselijkheid en met de krochten van je denken, het wel de stilte is. Door verhalen als over Pambo ben ik daarmee aan de slag gegaan.”

In zijn zeer rijk geïllustreerde boek (dat gisteren werd gepresenteerd) doet Rouw dat niet op een stevig theologisch-wetenschappelijke manier. “Eigenlijk doe ik de woestijnvaders daar een beetje onrecht mee. Ik heb ze tot wat vlakke, inspirerende mannetjes gemaakt. Goeroetjes, die inspirerende uitspraken hebben gedaan. Terwijl er onder die uitspraken natuurlijk een hele theologie schuilgaat. Net zoals ik het enorme godsverlangen van de woestijnvaders maar heel even aanstip. Dat is heel bewust: ik wilde niet een boek voor alleen christenen maken. Dit boek is vooral bedoeld als een eerste, inspirerende kennismaking. Wie erdoor gegrepen wordt, wil er na dit boek vanzelf meer over lezen.”

En dat is nodig, vindt Rouw. “De woestijnvaders zijn ten onrechte een beetje stoffig en vergeten. Ik ben zelf evangelisch christen en voor mij was het echt een openbaring dat in dat hele vroege christendom dit soort lui rondliepen die verhalen vertelden waar we nu nog steeds iets mee kunnen. Let wel: het gaat om leerlingen van leerlingen van Jezus. Maar wie in christelijk Nederland heeft het erover? Wie haalt inspiratie bij Ireneüs van Lyon of bij Polycarpus van Smyrna? Terwijl dat grote christelijke denkers en kenners van de menselijke ziel zijn. Ik vind dat je aan de woestijnvaders niet voorbij kunt lopen. Het zijn onruststokers. Ze schuren, ze provoceren, ze rebelleren, ze choqueren. Maar dat doen ze om te inspireren. En dat werkt nog steeds.”

Mattias Rouw: Woestijnvaders. Inspiratie voor nu. Uitgeverij Brandaan, € 24,95.

Syncretica van Alexandrië
Goed doen is goed, het onzichtbaar doen is beter

Mozes de Donkere
De fouten van een ander vallen snel op, maar voor de ander ben jij een ander